

**АКТУАЛЬНІ ОРІЄНТИРИ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
ЩОДО ТИМЧАСОВОЇ
ОКУПАЦІЇ
АВТОНОМНОЇ
РЕСПУБЛІКИ КРИМ
ТА М. СЕВАСТОПОЛЯ**

**КИЇВ
2020**



Олексій РЕЗНИКОВ,

Віце-прем'єр-міністр України
- Міністр з питань реінтеграції
тимчасово окупованих територій

Ви тримаєте в руках особливий документ. Це перший посібник такого роду з моменту окупації Криму Російською Федерацією, який буде централізовано поширено для використання органами державної влади та місцевого самоврядування, дипломатичними представництвами України тощо.

Наша мета - завдяки цьому посібнику додати системності політиці держави на усіх рівнях у сфері деокупації та реінтеграції, створити єдине смислове поле. Міністерства, профільний Комітет Парламенту і Представництво Президента в Криму активно співпрацюють у цьому напрямку, за що я вдячний колегам. Наразі ми підходимо до вирішення непростих завдань, які давно на часі і які можна здолати тільки спільно.

Йдеться про вдосконалення політики санкцій, координацію захисту прав та інтересів, порушених державою-окупантом, у національних і міжнародних судах, запровадження системи перехідного правосуддя, створення міжнародної платформи високого рівня для деокупації Криму і Севастополя, звільнення наших кримських бранців.

Впевнений, якщо ми будемо діяти разом, нам все це під силу.



Антон КОРИНЕВИЧ,

Постійний Представник
Президента України в
Автономній Республіці Крим

Посібник “Актуальні орієнтири державної політики щодо тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя” є демонстрацією плідної співпраці Представництва, Уряду та Парламенту з метою формування послідовної єдиної державної політики щодо деокупації та реінтеграції тимчасово окупованого Криму.

Це важливий документ, який надасть відповіді на найпоширеніші запитання в контексті тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м.Севастополь. У документі окреслюються єдиний підхід до використання термінології, а також позиції по найбільш резонансних питаннях: примусовому громадянству, захисту утримуваних осіб, статусу та захисту корінного народу України - кримських татар, діях держави на міжнародному та національному рівні на захист від порушень прав людини, позиції щодо неприпустимості відновлення водопостачання в Крим до деокупації та багато іншого.

Ми зробимо все можливе, щоб цей документ використовувався у щоденній роботі працівників органів влади та формував “one voice” державних органів України щодо питань в контексті тимчасової окупації півострову. Лише спільними зусиллями ми зможемо досягти головної мети - відновлення суверенітету та контролю України над тимчасово окупованим Кримом.



Дмитро ЛУБІНЕЦЬ,

Голова Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономній Республіці Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнародних відносин

Вироблення спільних позицій державних органів щодо вирішення питань, які виникли внаслідок тимчасової окупації частини території України, є вкрай важливим для реалізації цілісної державної політики. Особливо це важливо в питаннях, які напряду стосуються реалізації прав людини та основоположних свобод тих, хто залишився проживати на окупованих територіях, зокрема, території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь.

Посібник “Актуальні орієнтири державної політики щодо тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя” є гарним прикладом спільної роботи і координації зусиль Парламенту, Уряду та Представництва задля формування послідовної державної політики щодо тимчасово окупованого Криму. Посібник містить словник термінології, яку коректно вживати щодо окупації та її наслідків, а також правові та політичні позиції держави України стосовно примусового громадянства РФ, невизнання органів окупаційної влади та результатів її діяльності, санкцій, ключових міжнародних судових справ проти РФ, та багато іншого.

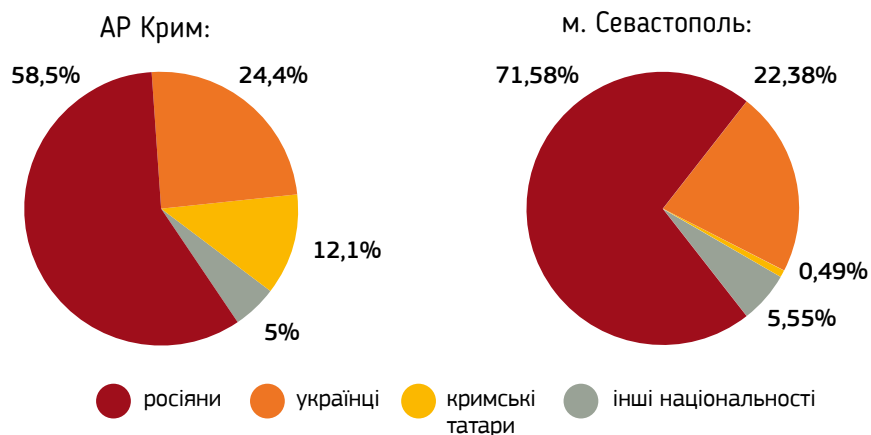
Я впевнений, що посібник є лише першим дуже наочним результатом спільної роботи, але далеко не останнім. В своїй діяльності Комітет приділяє значну увагу координації зусиль між різними державними і недержавними структурами, бо тільки разом, рухаючись у напрямку деокупації та реінтеграції всіх окупованих територій, ми зможемо досягти справжніх результатів.

ДОВІДКОВА ЧАСТИНА

Автономна Республіка Крим та місто Севастополь – дві окремі адміністративно-територіальні одиниці. При цьому АР Крим має статус автономії визначений Конституцією України та Конституцією АРК; місто Севастополь має спеціальний статус, який визначається законом.

Кримський півострів – географічне визначення частини території України, де розташовані АР Крим та м. Севастополь.

Населення АР Крим та м. Севастополя станом на 1 січня 2014 року складало біля 2 мільйонів 300 тисяч осіб. Особливості національного складу населення станом на 2001 рік:



Відповідно до статті 134 Конституції України та Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» тимчасово окупована територія Автономної Республіки Крим та м. Севастополь є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України.

Дата початку тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь за національним законодавством – 20 лютого 2014 року.

26 лютого встановлено *Днем спротиву окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя* відповідно до Указу Президента України, підписаного 26.02.2020 року.

Україна вживає заходів для створення міжнародної діалогової платформи високого рівня з питань деокупації АР Крим та м. Севастополя.

ДО СКЛАДУ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ ВХОДЯТЬ:

1. Сухопутна територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, внутрішні води України цих територій.
2. Внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилеглого до узбережжя континентального шельфу України.
3. Надра під територіями, зазначеними у пунктах 1, 2 і повітряний простір над цими територіями.

ОСНОВНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ПРАВОВІДНОСИНИ НА ТОТ АР КРИМ ТА М. СЕВАСТОПОЛЯ НА ЧАС ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ:

1. Закон України 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»;
2. Закон України 1636-VII «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України»;
3. Закон України 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» ;
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 234 «Про затвердження Порядку виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя»;
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2015 року № 367 «Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї»;
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1035 «Про обмеження поставок окремих товарів (робіт, послуг) з тимчасово окупованої території на іншу територію України та/або з іншої території України на тимчасово окуповану територію»;
7. Постанова Правління Національного банку України від 03.11.2014 року № 699 «Про застосування окремих норм валютного законодавства під час режиму тимчасової окупації на території вільної економічної зони «Крим» та Поста-

нова Правління Національного банку № 31 від 17 березня 2020 року «Про внесення змін до Постанови Правління Національного банку від 03.11.2014 року № 699».

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ АР КРИМ ТА М. СЕВАСТОПОЛЬ, ЩО ТИМЧАСОВО ДІЮТЬ НА МАТЕРИКОВІЙ ЧАСТИНІ УКРАЇНИ

Відповідно до положень статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом.

Починаючи з 2014 року діяльність низки органів державної влади АР Крим та м. Севастополь, була відновлена на підконтрольній території, зокрема:

1. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим¹. Відповідно до Указу Президента України №758/2019 від 17.10.2019 року Представництво тимчасово розміщується в м. Київ та м. Херсон.
2. Прокуратура Автономної Республіки Крим². Відповідно до наказу в.о. Генерального прокурора України від 12.06.2014 р. № 33 була передислокована до м. Київ.
3. Головне управління Служби безпеки України в Автономній Республіці Крим (з дислокацією в м. Херсон). Діяльність управління відновлено відповідно до закритого Указу Президента України в червні 2016 року.
4. Головне управління Національної поліції в АР Крим та м. Севастополі. Створено відповідно до Постанови КМУ від 16 вересня 2015 року №730 «Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ»³.
5. Регіональне відділення Фонду державного майна в Херсонській області, Автономній Республіці Крим та м. Севастополі (у вересні 2015 року Фонд державного майна України перевів свої регіональні відділення в Автономній Республіці Крим і Севастополі в м. Херсон)⁴.
6. Головне управління ДФС у Херсонській області, Автономній Республіці Крим та м. Севастополі (розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 червня 2014 р. № 535-р Кримська та Севастопольська митниці були приєднані до Херсонської митниці)⁵.

¹ <http://www.ppu.gov.ua>

² <https://ark.gov.ua/ua/index.html>

³ <https://cr.npu.gov.ua>

⁴ <http://www.spfu.gov.ua/ua/regions/kherson.html>

⁵ <http://kherson.sfs.gov.ua/dfs-u-regioni/golov-upr/kontakti/>

7. Відділ патрульної поліції в АР Крим та у м. Севастополі (розпочав роботу 14 травня 2018 р).
8. Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з дотримання прав жителів Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (призначений 6 червня 2018 року).

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях та тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя є Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (Мінреінтеграції).

СЛОВНИК

ПОЗИЦІЯ МІНІСТЕРСТВА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ ЩОДО ВЖИВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

- тимчасова окупація Автономної Республіки Крим та м. Севастополя (у неофіційному спілкуванні можливо використовувати формулювання – тимчасова окупація Криму/ Кримського півострова). Термін пов'язаний зі здійсненням фактичного контролю над частиною території України всупереч вимогам міжнародного права шляхом застосування військових формувань;
- спроба анексії Автономної Республіки Крим та м. Севастополя (у неофіційному спілкуванні можливо використовувати формулювання – спроба анексії Криму/ Кримського півострова) (термін пов'язаний зі спробою поширення свого суверенітету (включення до свого складу) Російською Федерацією частини території України на законодавчому рівні всупереч нормам міжнародного права, що не визнається іншими державами).

Саме спроба анексії, оскільки держави світу дотримуються політики невизнання анексії Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, а також положень резолюції ГА ООН № 68/262 2014 року «Територіальна цілісність України», яка «закликає всі держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи не визнавати ніяких змін статусу Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на підставі «референдуму» і утримуватися від будь-яких дій або поведінки, які можуть бути інтерпретовані як визнання будь-якої зміни статусу».

Вірним буде також використання поєднання обох термінів – «Російська Федерація тимчасово окупувала та спробувала анексувати Автономну Республіку Крим та м. Севастополь».

Некоректним буде використання формулювання – «Російська Федерація анексувала Автономну Республіку Крим та м. Севастополь (неофіційно Крим/Кримський півострів)», оскільки в такому випадку ми визнаємо акт включення Автономної Республіки Крим та м. Севастополя до складу Російської Федерації та зміну суверенітету, тобто анексія як міжнародно-протиправне діяння має інші правові наслідки і пов'язана із зміною суверенітету (правового статусу) відповідної території.

Іншим, менш прийнятним, але допустимим терміном, який використовується в Європейському Союзі є «незаконна анексія».

Відповідно до Гаазької конвенції про закони та звичаї війни на суходолі 1907 року на Автономну Республіку Крим та м. Севастополь як на окуповану територію поширюється міжнародно-правовий режим окупації.

Держава-окупант може обмежено поширити на окуповану територію свою юрисдикцію, однак основні права та вигоди, пов'язані з цією територією, походять від суверенітету держави-власника суверенітету цієї території і не можуть переходити державі-окупанту. Отже, окупація як наслідок збройного конфлікту не надає державі-окупанту права розпоряджатися територією.

Крім зазначеного, міжнародне право покладає на державу-окупанта низку обов'язків та обмежень як по відношенню до населення, так і щодо території його проживання.

Некоректним буде також використання найменувань адміністративно-територіальних утворень та незаконних органів влади на тимчасово окупованій території без словосполучення «так званий» та назви в лапках. Правильним буде, наприклад, написання: так звана «Республіка Крим».

До меж тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя застосовується терміни «адміністративний кордон/ адміністративна межа». Використання виключно терміну «кордон» не допускається, оскільки таке формулювання зазвичай використовується, як скорочення до терміну «Державний кордон України» та визначає межі України. У той же час тимчасово окупована територія України Автономної Республіки Крим та м. Севастополя є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України.

ТЕРМІНОЛОГІЯ ДЛЯ ПОЗНАЧЕННЯ НЕЗАКОННИХ ОРГАНІВ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ ТА М. СЕВАСТОПОЛЯ, ЇХ ПОСАДОВИХ І СЛУЖБОВИХ ОСІБ

Державні органи та органи місцевого самоврядування утворюються відповідно до Конституції та законів України. Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом.

Таким чином, незаконні органи на тимчасово окупованій території не є легітимними суб'єктами владних повноважень і представниками громадян України, що мешкають на ТОТ АР Крим та м. Севастополя. Такі незаконні органи не визнаються Україною та більшістю країн світу.

Коректним буде використання наступної термінології для позначення незаконних органів на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя: окупаційні органи влади; окупаційна адміністрація Російської Федерації; так звані «органи влади»; незаконно створені органи влади.

З метою позначення конкретних незаконно створених органів на тимчасово окупованій території та їх посадових/службових осіб, перед назвою необхідно використовувати словосполучення «так звана/так званий/так звані», а назву такого незаконного органу або посади брати в лапки. Наприклад:



**неправильне
позначення:**

Рада міністрів Республіки Крим; Верховна рада Республіки Крим; Управління Федеральної служби безпеки Росії по Республіці Крим; міністр охорони здоров'я Республіки Крим; суддя Київського районного суду м. Сімферополя Республіки Крим.



**правильне
позначення:**

так звана “Рада міністрів Республіки Крим”; так звана “Верховна рада Республіки Крим”; так зване “Управління Федеральної служби безпеки Росії по Республіці Крим”; так званий “міністр охорони здоров'я Республіки Крим”; так званий “суддя Київського районного суду м. Сімферополя Республіки Крим”.

Недопустимим є позначення незаконних органів на території тимчасово окупованого Криму та їх посадових/службових осіб наступним чином: російська влада Криму; кримська влада; органи влади Криму; органи влади Республіки Крим; влада Криму; прем'єр-міністр Криму тощо.

ПРАВИЛА ТА НОРМИ, ВСТАНОВЛЕНІ МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ ЩОДО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Відповідно до ст. 42 Положення про закони і звичаї війни на суходолі, яке є додатком до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі 1907 р. територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника. Окупована територія юридично продовжує залишатися територією тієї держави, якій вона належала до окупації. Окупація – це тимчасовий стан і вона не означає переходу суверенітету над окупованою територією до держави-окупанта. Держава-окупант на окупованій території зобов'язана забезпечити громадський порядок і життя населення.

Одним із найважливіших актів у сфері міжнародного права, що регулює поведінку і захист прав населення, що перебуває на окупованій території, є Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року (IV Женевська конвенція, IV ЖК). Положення Конвенції застосовуються у разі оголошеної війни або будь-якого збройного конфлікту, навіть якщо одна з воюючих сторін не визнає існування міжнародного збройного конфлікту, і у разі окупації території, навіть якщо ця окупація не зустрінє збройного опору.

Конвенція, зокрема, передбачає наступне:

- забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб з окупованої території на територію держави-окупанта або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні;
- держава-окупант повинна в співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту;
- держава-окупант не має права примушувати осіб, що перебувають на окупованій території, служити в її збройних чи допоміжних силах, пропаганду такої служби заборонено;
- особи, що перебувають на окупованій території, не можуть бути примушені виконувати будь-яку роботу, що передбачала б їхню участь у воєнних операціях;
- будь-яке знищення або присвоєння державою-окупантом рухомого чи нерухомого майна, що є індивідуальною або колективною власністю приватних осіб чи держави, або інших громадських установ чи соціальних або кооперативних організацій забороняється;
- держава-окупант повинна дозволити релігійним служителям надавати духовну підтримку їхнім одновірцям;
- держава-окупант не має права здійснювати арешт, переслідування або висувати обвинувачення проти осіб, що перебувають під захистом, за вчинки або переконання, скоєні або виражені ними до початку окупації або протягом періоду її тимчасового припинення, за винятком випадків порушення законів або звичаїв війни;
- особи, що перебувають під захистом, що обвинувачені в скоєнні злочину, повинні знаходитися в державі, територію якої окуповано, а в разі засудження повинні там само відбувати строк покарання.

ПОНЯТТЯ “КОРИННІ НАРОДИ” ТА ВИЗНАННЯ КРИМСЬКИХ ТАТАР КОРИННИМ НАРОДОМ

Універсального визначення поняття “корінний народ” не існує. Найчастіше корінний народ визначається як автохтонна етнічна спільнота, яка не має власного державного утворення, компактно проживає та етногенез якої відбувся на визначеній території.

Поняття “корінні народи” та “національні меншини” не є тотожними. Головна різниця полягає в тому, що національні меншини мають етнічно споріднені держави поза межами країн свого проживання, чого позбавлені корінні народи. Відповідно, в контексті Криму некоректним є доволі розповсюджене використання терміну «де-

портація народів» щодо болгарського, вірменського, грецького і німецького та ін. народів, які залишалися жити у своїх національних державах, депортовані були тільки відповідні національні меншини. У той час як масова депортація кримських татар, що має всі ознаки геноциду, дійсно була депортацією усього корінного народу.

В Україні найчастіше визначають три корінних народи, що компактно проживають на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополь: кримські татари, караїми та кримчаки.

Найбільш детально права корінних народів викладені у Декларації ООН про права корінних народів, ухваленій 13 вересня 2007 року. Зокрема, варто звернути увагу на ключові положення Декларації ООН про права корінних народів стосовно права на самовизначення:

- корінні народи мають право на самовизначення. Завдяки цьому вони вільно визначають свій політичний статус і вільно здійснюють свій економічний, соціальний та культурний розвиток;
- реалізуючи право на самовизначення, корінні народи мають право на автономію або самоврядування в усіх питаннях, що стосуються їх внутрішніх справ;
- корінні народи мають право брати участь у процесах прийняття рішень у питаннях, що стосуються їх прав, через обраних ними представників згідно з власними процедурами, а також підтримувати і розвивати свої незалежні інституції.

В Україні ключовим нормативно-правовим актом, що стосується корінних народів, на цей момент є постанова Верховної Ради України від 20 березня 2014 року «Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави». Зокрема, постановою зазначається, що:

- Україна гарантує захист та реалізацію невід'ємного права на самовизначення кримськотатарського народу у складі суверенної і незалежної Української Держави;
- Україна визнає Меджліс кримськотатарського народу, виконавчий орган Курултаю кримськотатарського народу, як повноважний орган кримськотатарського народу;
- Верховна Рада України заявляє про свою підтримку Декларації Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів.

22 травня 2014 року, у передостанній день 13-го засідання Постійного Форуму корінних народів ООН, українська делегація виступила із заявою-проханням вважати її державою, що офіційно підтримує Декларацію ООН про права корінних народів.

З метою забезпечення сталого розвитку корінних народів України, надзвичайно важливим є розробка та прийняття відповідного законодавства, зокрема законопроектів «Про корінні народи України» та «Про статус кримськотатарського народу».

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНІВ “ПОЛІТИЧНИЙ В’ЯЗЕНЬ” ТА “ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИЙ”

На цей момент в українському законодавстві відсутні терміни “політичний в’язень” та “військовополонений”.

Водночас, резолюцією Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1900 (2012) “Визначення поняття “Політичні в’язні” підкреслюється, що особа позбавлена особистої свободи, може бути визнана «політичним в’язнем»:

- a. якщо затримання було проведене в порушенні фундаментальних гарантій, встановлених в Європейській Конвенції з прав людини і її Протоколах (ЄКПЛ), зокрема свободи думки, совісті і релігії, свободи слова та інформації, права на збори та об’єднання;
- b. якщо затримання було здійснене з виключно політичних мотивів не у зв’язку із будь-яким правопорушенням;
- c. якщо, з політичних мотивів, тривалість затримання або його умови є, очевидно, невідповідними мірі правопорушення, в якому особа обвинувачується або підозрюється;
- d. якщо з політичних мотивів, він або вона затримані в дискримінаційній формі в порівнянні з іншими особами; або
- e. якщо затримання є результатом дій, які були явно несправедливими, і це, видається пов’язаним з політичними мотивами влади.

Що стосується терміну “військовополонений”, то відповідно до ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 р., під терміном “військовополонений” розуміються особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до однієї з таких категорій:

- особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил;
- членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами.

Окрім цього, постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 р. № 1122 “Деякі питання соціального і правового захисту осіб, позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення” визначається, між іншим, Порядок здійснення соціального і правового захисту осіб, позбавлених свободи з політичних мотивів, або захоплених як військовополонені у зв’язку із захистом незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, після їх звільнення. Також, постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 328 визначається, зокрема, Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті на здійснення заходів щодо захисту і забезпечення прав та свобод осіб, які позбавлені (були позбавлені) особистої свободи незаконними збройними формуваннями, окупаційною адміністрацією та/або органами влади Російської

Федерації з політичних мотивів, а також у зв'язку з громадською, політичною або професійною діяльністю таких осіб.

Таким чином, визначення термінів “політичний в'язень” та “військовополонений” регулюється міжнародним гуманітарним правом і фактично використовуються органами державної влади України.

ТЕРМІНОЛОГІЯ ЩОДО ВЗАЄМНОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ОСІБ (ПОЛОНЕНИХ)

Відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 р. № 1122 і від 18 квітня 2018 р. № 328, визначено категорії осіб, які позбавлені (були позбавлені) особистої свободи незаконними збройними формуваннями, окупаційною адміністрацією та/або органами влади Російської Федерації з політичних мотивів, а також у зв'язку з громадською, політичною або професійною діяльністю таких осіб, або захоплені як військовополонені у зв'язку із захистом незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Україна докладає максимальних зусиль для успішного повернення на батьківщину вищезазначених осіб. Наприклад, 7 вересня 2019 року відбулося взаємне звільнення осіб, внаслідок якого 35 громадян України були звільнені, зокрема: 24 українських моряки, які були незаконно затримані Російською Федерацією у Керченський протоці 25 листопада 2018 року; незаконно ув'язнені з політичних мотивів Олег Сенцов, Олександр Кольченко, Володимир Балух та інші.

З метою коректного вживання термінів на офіційному рівні, рекомендуємо використовувати наступну термінологію щодо опису процесу звільнення вищезазначених осіб: *“звільнення”, “взаємне звільнення”, “процес взаємного звільнення”.*

Некоректним з точки зору міжнародного гуманітарного права є використання термінів “обмін”, “обмін громадян України”, “обмін полоненими” на офіційному рівні.

По-перше, такі терміни передбачають, з однієї сторони, чітке нормативне врегулювання процедури проведення обміну, а з іншої - рівність суб'єктів, які здійснюють відповідні перемовини щодо “обміну”.

По-друге, у процесі звільнення полонених, у більшості випадків, йде мова про передачу громадян України окупаційним органам влади на тимчасово окупованій території, що може погіршити стан таких осіб або бути потенційно небезпечною для них у зв'язку з тим, що Україна не здійснює загальний ефективний контроль на тимчасово окупованій території та не може гарантувати їм безпеку.

По-третє, відповідно до Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 року, звільнення полонених не може бути аргументом під час перемовин між сторонами конфлікту, визнаючи, що таке звільнення в принципі має бути безумовним.

Міністерством з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб (з березня 2020 р. – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України) у 2019 році розроблено посібник “АБВ. Збройний конфлікт в термінах (Путівник для України)”⁶.

У посібнику, зокрема, залишаються актуальними розділи щодо:

- термінології щодо тимчасово окупованої території та незаконної збройної агресії Російської Федерації проти України;
- міжнародних організацій, що підтримують Україну в протистоянні незаконній збройній агресії Російської Федерації;
- соціальних груп, що постраждали від збройної агресії РФ проти України тощо.

⁶ посібник “АБВ. Збройний конфлікт в термінах (Путівник для України)” <https://mtot.gov.ua/files/uploads/8b5c1540-a1ae-11e9-9b89-731f32e113d5.pdf>

ПРАВОВІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ

Україна не визнає примусового громадянства РФ, яке нав'язано нашим громадянам в тимчасово окупованому Криму. Так звані «паспорти РФ», видані в Криму, не визнаються владою України та не несуть жодних правових наслідків. Громадяни України з Криму не несуть жодної відповідальності за наявність в них «паспорту РФ», виданого в тимчасово окупованому Криму

Внаслідок тимчасової окупації та спроби анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим (далі АР Крим) та м. Севастополя громадянам України, які проживали на відповідній території було примусово нав'язано громадянство держави-окупанта, яке не визнається ані Україною, ані міжнародним співтовариством. Видані на тимчасово окупованій території паспорти громадян РФ так само не визнаються та не несуть жодних правових наслідків.

Відповідно до ч.ч. 2-3 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом.

Будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною другою цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків.

Жителі АР Крим та м. Севастополя залишаються громадянами України. Отримання паспорта громадянина РФ на тимчасово окупованій території не позбавляє громадянства України. Такі громадяни відповідно до офіційної позиції органів влади України не набувають громадянства РФ. Відмова від так званого паспорта громадянина РФ на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополя призвела б до звуження громадянських прав та обмеження доступу до соціальних послуг.

Детальніше про наслідки примусового нав'язування громадянства РФ мешканцям тимчасово окупованої території Кримського півострову можна ознайомитись у звіті

«Права людини в контексті нав'язування громадянства в Криму»⁷. Вказана позиція, в тому числі покладена в якості аргументації порушень Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації в справі Україна проти РФ в Міжнародному суді ООН.

Відповідно до положень Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України», фізична особа, яка має податкову адресу (місце проживання), юридична особа (відокремлений підрозділ), яка має податкову адресу (місцезнаходження) на території ВЕЗ «Крим», прирівнюються з метою оподаткування та митних відносин до нерезидента. Вказане регулювання не означає позбавлення таких осіб громадянства України

Факт прирівнювання жителів АР Крим та м. Севастополя при реалізації ними своїх прав у певних правовідносинах до нерезидентів не визначає їх громадянами держави-окупанта та не означає позбавлення таких осіб громадянства України. Відповідна норма застосовується для недопущення подвійного оподаткування громадян, які проживають на тимчасово окупованій території, державою-окупантом та Україною.

Постановою Правління Національного банку України від 03.11.2014 року № 699 (та відповідними змінами до неї Постановою НБУ № 31 від 17 березня 2020 року) врегульовані окремі аспекти правовідносин між фізичними і юридичними особами, які знаходяться на території АР Крим та м. Севастополя й за її межами. Національний банк України з квітня 2020 року полегшив доступ до фінансових послуг, зокрема відкриття рахунків, для громадян України, які зареєстровані (мають постійне місце проживання) на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополь⁸.

У лютому 2020 року на виїзному засіданні Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин прийнято рішення про створення робочої групи зі скасування Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України».

Україна не визнає незаконні органи влади створені на ТОТ АР Крим та м. Севастополя після окупації

Встановлення зв'язків з незаконними органами (посадовими особами), створеними на тимчасово окупованій території заборонені, крім випадків коли такі зв'язки

⁷ Звіт «Права людини в контексті нав'язування громадянства в Криму» https://www.irf.ua/content/files/report_crimea_human_rights.pdf

⁸ Повідомлення НБУ від 19 березня 2020 року <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dostup-ukrayintsiv-z-krimskoyu-reyestratsiyu-do-finansovih-poslug-bude-polegsheno>

необхідні для забезпечення національних інтересів України, захисту прав і свобод громадян України, виконання міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, сприяння відновленню в межах тимчасово окупованої території конституційного ладу України (п. 4 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»).

Відновлення електро- і водопостачання на ТОВ АР Крим та м. Севастополя можливе виключно після деокупації півострова

З моменту початку тимчасової окупації АР Крим та м. Севастополя Російською Федерацією, Україною припинено поставки води Північно-Кримським каналом на територію окупованого півострова, а 24 грудня 2014 року було припинено постачання електроенергії на ТОВ АР Крим та м. Севастополя. Це є важливою складовою політико-дипломатичного та економічного тиску на державу-окупанта з метою пришвидшення деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих території, оскільки держава-окупант не в стані самостійно забезпечити водними ресурсами тимчасово окупований півострів, а забезпечення електроенергією вимагає від країни-окупанта значних ресурсів.

Рішення про тимчасове припинення водопостачання через Північно-Кримський канал у 2014 р. приймалося з урахуванням того, що на півострові наявні достатні обсяги водних ресурсів для забезпечення гуманітарних та соціально-побутових потреб населення. Це також неодноразово визнавалося представниками російських окупаційних адміністрацій. Відновлення водопостачання Північно-Кримським каналом є важливим для держави-окупанта, перш за все, для забезпечення повноцінного розвитку військово-промислового комплексу, посилення військової присутності на півострові, розвитку сільського господарства та промисловості. За оцінкою експертів і органів державної влади України, на півострові наявні достатні обсяги водних ресурсів для забезпечення потреб населення. Крім цього, відповідно до норм міжнародного права, відповідальність за забезпечення життя населення на окупованій території покладається на державу-окупанта.

У зв'язку з тимчасовою окупацією було припинено регулярне автобусне, автомобільне, залізничне, морське та авіаційне сполучення з Кримом

Державна авіаційна служба України у березні 2014 року видала та опублікувала для користувачів повітряного простору повідомлення про заборону польотів до/з аеродромів «Сімферополь» і «Бельбек» та закриття повітряного простору над всією територією Кримського півострова, починаючи з 12 березня 2014 року. Європейська організація з безпеки аеронавігації на виконання Конвенції Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO) про міжнародну цивільну авіацію, 31 березня 2014 року заборонила європейським авіакомпаніям польоти до тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя.

Відповідно до Розпорядження КМУ від 30 квітня 2014 р. № 424-р були офіційно закриті пункти пропуску через державний кордон та пункти митного контролю у всіх морських портах і аеропортах Кримського півострова.

Міністерство інфраструктури України з міркувань безпеки з 26 грудня 2014 року повідомило про припинення регулярних автомобільних та автобусних перевезень до Криму.

Відповідно до Конвенції від 26 грудня 2014 року ЦЗМ 14/2249 Укрзалізниця не здійснює перевезень вантажів та пасажирів до Криму. З того часу маршрут прямування поїздів кримського напрямку обмежується станціями Новоолексіївка та Херсон.

Наказом Міністерства інфраструктури України № 255 від 16.06.2014 року були офіційно закриті морські порти Керч, Севастополь, Феодосія, Ялта, Євпаторія.

Перетин адміністративної межі з тимчасово окупованою територією АР Крим та м. Севастополя здійснюється відповідно до Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 червня 2015 року № 367.

Відповідним Порядком передбачено, що громадяни України перетинають адміністративну межу за аналогічними документами, що й державний кордон України.

Іноземці (іноземні журналісти, правозахисники та інші особи, визначені пунктом 21 Порядку⁹) мають додатково отримати спеціальний дозвіл на виїзд до тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополь, який видається всіма Головними територіальними управліннями Державної міграційної служби України та Генічеським та Новотроїцьким відділами Головного територіального управління ДМС у Херсонській області.

В'їзд на тимчасово окуповану територію АР Крим та м. Севастополь поза межами контрольних пунктів в'їзду-виїзду є правопорушенням та тягне встановлену законом адміністративну або кримінальну відповідальність.

Громадяни України – жителі тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, мають такі ж права на доступ до адміністративних послуг, що й громадяни, які проживають в інших регіонах України

Держава сприяє отриманню жителями тимчасово окупованої території адміністративних послуг шляхом розширення мережі центрів надання адміністративних послуг в районах наближених до адміністративної межі з тимчасово окупованою територією, у тому числі у сервісних зонах контрольних пунктів в'їзду-виїзду «Чонгар» та «Каланчак». В 2019 році за підтримки посольства Чеської Республіки в Україні був відкритий ЦНАП в Новоолексіївці, який також надає адміністративні послуги мешканцям ТОТ АР Крим та м. Севастополя. Окрім цього, територіальні підрозділи Державної міграційної служби України обслуговують з паспортних питань грома-

⁹ Порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, затверджений Постановою КМУ від 4 червня 2015 р. № 367 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367-2015-%D0%BF#Text>

дян, які зареєстровані в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, за місцем звернення на всій території України.

Представництвом Президента України в Автономній Республіці Крим спільно з Кабінетом Міністрів України та правозахисними організаціями розробляється чат-бот для жителів тимчасово окупованого півострова. За допомогою чат-боту можна буде отримати повну інформацію щодо умов перетину КПВВ з ТОТ Криму, отримання мешканцями АР Крим та м.Севастополь доступу до адміністративних, освітніх та інших послуг.

Адреса чат-боту: @CrimealsUaBot.

Примусовий призов громадян України, що мешкають на території окупованого Криму, на строкову службу до збройних сил та інших військових формувань Російської Федерації є незаконним і порушує міжнародне право

Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права примусовий призов кримчани на службу до Збройних сил РФ є воєнним злочином та порушує положення Конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року, а самі кримчани – жертви таких злочинів.

З 2014 до середини 2020 рр. Російською Федерацією було незаконно проведено одинадцять призовних кампаній на строкову службу до збройних сил та інших військових формувань Російської Федерації. Загальна кількість кримських призовників сягнула близько 25 000 осіб, частина з яких були направлені на військові бази на території Російської Федерації.

Незаконні призовні кампанії на території Криму мають примусовий характер, Російська Федерація здійснює кримінальне переслідування мешканців Криму за ухилення від призову. За такий злочин, як ухилення від призову, законодавство Російської Федерації передбачає покарання у вигляді штрафу або позбавлення волі на строк до двох років.

Вказані незаконні дії посадових осіб країни-окупанта щодо примусового призову та переслідування кримчан за ухилення від призову є злочином, передбаченим ст. 438 КК України. Українські правоохоронні органи розслідують такі факти в рамках кримінальних проваджень.

Таким чином, саме Російська Федерація, як держава-окупант, є відповідальною за незаконний призов громадян України в Криму. Громадяни України, що мешкають на ТОТ АР Крим та м. Севастополя, не несуть жодної відповідальності за примусову службу в армії РФ та є жертвами зазначених дій держави-окупанта.

Правоохоронні органи України здійснюють розслідування фактів воєнних злочинів та грубих порушень прав людини в окупованому Криму

Українські правоохоронні органи з початку окупації Кримського півострову документують та розслідують воєнні злочини, злочини проти людяності та грубі

порушення прав людини, що стали наслідком дій країни-окупанта та її посадових осіб.

Так, в період з січня 2017 по травень 2020 ГУ НП в АР Крим та м.Севастополі розслідувалось щонайменше 1126 кримінальних проваджень, в яких повідомлено про підозру - 414 особи, направлено до суду з обвинувальними актами - 40 кримінальних проваджень.

У 2019 році у провадженні слідчих ГУ СБУ в АР Крим – 156 кримінальних проваджень. Закінчено досудове розслідування у 24 кримінальних провадженнях, з яких 12 – направлено до суду з обвинувальним актом. Серед них, наприклад: щодо керівника організації «РІА Новини»; щодо члена незаконного збройного формування «Сводный полк народного ополчення Республики Крым»; щодо колишніх депутатів Севастопольської міської ради; розслідування щодо члена «Избирательной комиссии Республики Крым».

Прокуратура АРК здійснює процесуальне керівництво в більше тисячі кримінальних проваджень щодо злочинів в зв'язку з окупацією АРК та м. Севастополь.

З початку тимчасової окупації Кримського півострову Російська Федерація здійснює системне переслідування та утиски кримських татар та Меджлісу кримськотатарського народу

Зокрема, 18 квітня 2016 року Міністерство юстиції РФ включило Меджліс кримськотатарського народу, який є представницько-виконавчим органом кримськотатарського народу, до “Переліку організацій, чия діяльність призупинено у зв’язку з їх екстремістською діяльністю”. В подальшому в тому ж році рішеннями окупаційного суду та Верховного суду РФ Меджліс було визнано екстремістською організацією, а його діяльність заборонено в Росії.

Окрім цього, Російська Федерація здійснює переслідування членів Меджлісу. Наприклад, заборонено в'їзд та кримінально переслідується голова Меджлісу Рефат Чубаров, лідер кримськотатарського народу Мустафа Джемільєв, заступники голови Меджлісу Ахтем Чийгоз, Ільмі Умеров. Здійснюється систематичний тиск на заступника голови Меджлісу Нарімана Джеляла та багатьох інших.

Головною причиною заборони Меджлісу кримськотатарського народу та переслідування його членів, є їх послідовна позиція щодо незаконності окупації та спроби анексії АР Крим та м. Севастополя Російською Федерацією. Також значну роль відіграла їх активна участь в мирних демонстраціях проти окупації в лютому 2014 року (“справа 26 лютого”), організація та активна участь у громадській блокаді Криму в 2015 році й активна діяльність на міжнародній арені з метою деокупації АР Крим та м. Севастополя, що становить загрозу для Російської Федерації.

Міжнародні організації та держави-партнери України засудили заборону діяльності Меджлісу кримськотатарського народу. Наприклад, у резолюції «Про кримських татар» Європейський Парламент засудив заборону Меджлісу, який є «легітимним і визнаним представницьким органом корінного народу Криму» і вказав, що така заборона може стати «благодатним ґрунтом для стигматизації кримських татар,

подальшої дискримінації проти них і порушення їхніх прав (...) і є спробою витіснити їх з Криму, їхньої історичної батьківщини».

Крім того, порушення норм міжнародного права Росією стосовно кримських татар розглядаються Міжнародним Судом ООН, який 19 квітня 2017 року своїм Наказом серед іншого зобов'язав Росію «утриматись від вжиття чи підтримання обмежень відносно можливості кримських татар зберегти власні представницькі інституції, включаючи Меджліс». Росія свідомо ігнорує цей припис Наказу МС ООН вже протягом декількох років.

Україна використовує міжнародні та національні суди, як один із інструментів протидії російській агресії та з метою притягнення країни-агресора до відповідальності за порушення основоположних засад міжнародного права, зокрема, заборони застосування сили чи погрози силою, поваги до територіальної цілісності та порушення міжнародних конвенцій, які стали наслідком масштабної агресивної політики Кремля

Національні суди

Українські правоохоронні органи з початку окупації Кримського півострову документують та розслідують воєнні злочини, злочини проти людяності та грубі порушення прав людини, що стали наслідком дій країни-окупанта та її посадових осіб.

Так, в період з січня 2017 по травень 2020 року за результатами розслідувань, проведених Головним управлінням Національної поліції в АР Крим та м. Севастополі та Головним управлінням Служби безпеки України в АР Крим, до суду з обвинувальними актами направлено щонайменше 52 кримінальних провадження.

Наприклад, станом на червень 2020 року національними судами винесено рішення, зокрема, щодо засудження так званого «заступника міністра спорту Республіки Крим» Фаруха Камалова за статтею 110 Кримінального кодексу України (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України) на 5 років з випробувальним терміном 3 роки. Також рішенням суду до кримінальної відповідальності були притягнуті колишні депутати Верховної Ради АРК VI скликання Василь Ганиш (12 років позбавлення волі) та Савченко Світлана Борисівна (14 років позбавлення волі).

З метою систематизації та узагальнення практики щодо документування та розслідування фактів воєнних злочинів, злочинів проти людяності та грубих порушень прав людини у зв'язку зі збройним конфліктом в Україні, в 2019 році Офісом Генерального прокурора було створено Департамент нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ)

Міждержавна справа за позовом України проти Росії від 13 березня 2014 року щодо грубих порушень РФ прав людини в окупованому Криму. Серед порушень Україна вказує на випадки вбивств українських військовослужбовців та цивільних осіб; випадки застосування тортур та свавільного позбавлення свободи; неправне автоматичне надання мешканцям окупованого Криму російського громадянства; переслідування журналістів; застосування насильства, залякування українських священнослужителів, а також кримських татар. В вересні 2019 року пройшли перші слухання по цій справі, розгляд якої триває.

Захист військовополонених моряків

В листопаді 2018 р. Україна звернулась проти РФ до ЄСПЛ через захоплення українських військових кораблів у Керченській протоці. Крім того Україна зверталась до Міжнародного трибуналу з морського права щодо застосування тимчасових заходів проти РФ з метою негайного звільнення трьох українських військово-морських суден та двадцяти чотирьох членів їхніх екіпажів, незаконно захоплених у Чорному морі 25.11.2018 р. та утримуваних РФ. У травні 2019 р. Міжнародний трибунал з морського права ухвалив наказ про тимчасові заходи, згідно з яким РФ має негайно повернути Україні її військові кораблі «Бердянськ», «Нікополь» і «Яни Капу», а також негайно звільнити 24 затриманих українських військових моряків і дозволити їм повернутися в Україну.

Міжнародний кримінальний суд (опікується воєнними злочинами та злочинами проти людяності, згоду на юрисдикцію якого надала Україна).

Офіс Прокурора МКС розглядає справу «Ситуація в Україні», яка стосується у т.ч. ймовірних воєнних злочинів та злочинів проти людяності в Криму, вчинених конкретними особами. Офіс Прокурора МКС прирівняв ситуацію в окупованому Криму до міжнародного збройного конфлікту між Україною та Росією. Щорічно Офіс Генерального прокурора, прокуратура АРК та правозахисні організації («Українська Гельсінська спілка з прав людини», «Регіональний центр з прав людини», «Кримська правозахисна група», «Global Rights Compliance» та ін.) передають до Офісу Прокурора МКС зібрані докази воєнних злочинів в Криму. Наприклад, щодо фактів примусової депортації цивільного населення з Криму; колонізації півострову громадянами РФ; експропріації та руйнування майна; примусового призову цивільних осіб до лав збройних сил РФ); використання Збройними Силами РФ присутності цивільних осіб під час активної фази окупації.

Крім того, плануються подання до Офісу Прокурора МКС повідомлень за фактами дій Російської Федерації спрямованих на мілітаризацію навчання дітей, які мешкають на ТОТ АР Крим і м. Севастополь, проведення серед дітей заходів спрямованих на пропаганду війни, а також щодо системних переслідувань журналістів на окупованих територіях.

Офіс Прокурора МКС щороку оприлюднює звіти попередніх розслідувань¹⁰. Наразі очікується рішення щодо переходу на наступну стадію розслідування по Україні.

Міжнародний Суд ООН

В 2017 році Україна звернулась до МС ООН з позовом про порушення Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, зокрема незаконної заборони Меджлісу кримськотатарського народу та обмеження доступу до освіти українською мовою. У 2018 році МС ООН прийняв рішення про застосування тимчасових заходів, наказуючи Росії утримуватись від збереження або застосування нових обмежень на права кримськотатарської спільноти зберігати свої представницькі інституції. У 2019 р. МС ООН остаточно відхилив заперечення РФ щодо юрисдикції та всі вимоги України, які стосуються фінансування тероризму та расової дискримінації в Криму, тепер будуть предметом розгляду на слуханнях (надано РФ час до грудня 2020 року на підготовку документів для відповіді на скаргу України).

Міжнародні арбітражі та інші суди

- триває розгляд Апеляційним судом м. Амстердам справи від 2014 р. про повернення «Скіфського золота» на територію підконтрольну Уряду України;
- у 2016 р. Україна ініціювала арбітражне провадження у Постійній палаті третейського суду у Гаазі щодо порушення РФ Конвенції ООН з морського права в Чорному і Азовському морях. Слухання тривають;
- у 2019 р. Міжнародний арбітражний суд оголосив постанову стягнути з РФ на користь ПАТ «Укрнафта» 44,4 млн доларів компенсації за експропріацію її майна в тимчасово окупованому Криму, а також понад 3,5 млн дол. арбітражних витрат. Верховний суд Швейцарії прийняв остаточне рішення на користь ПАТ «Укрнафта» в питанні про кримські активи української компанії;
- у 2019 р. за зверненням НАК «Нафтогаз України» та його дочірні підприємства («Чорноморнафтогаз», «Укргазвидобування», «Укртрансгаз», «Газ України», «Укртранснафта») до Трибуналу при Постійній палаті Третейського суду в Гаазі розпочато міжнародний арбітраж проти РФ про розмір компенсації збитків на суму у 5,2 млрд. доларів США, що завдані експропріацією активів в окупованому Криму;
- у 2019 р. Національна енергетична компанія «Укренерго» звернулась до Міжнародного арбітражу ООН проти РФ щодо відшкодування за втрачені активи компанії під час окупації Криму (звернення ґрунтується на угоді про взаємний захист інвестицій між Україною та Росією від 1998 р.);

¹⁰ Звіти Офісу Прокурора МКС щодо дій з попереднього розслідування (2018, 2019 роки)
<https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2018-otp-rep-PE-Ukraine.pdf>
<https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/191205-rep-otp-PE.pdf>

- у 2019 р. Паризьким Апеляційним судом ухвалено рішення на користь Ощадбанку, яким відхилено спробу РФ призупинити примусове виконання рішення міжнародного арбітражу від 26.11.2018 року на користь Ощадбанку. Визнаю, що РФ несе відповідальність за збитки, завдані в результаті окупації АРК та м. Севастополь.

Детальніше про позови України проти Російської Федерації можна дізнатися на створеному Міністерством юстиції України сайті <https://lawfare.gov.ua/>, у якому містяться опис та аналіз юридичного протистояння з Російською Федерацією.

Для систематизації інформації про факти порушення прав громадян України, іноземців та осіб без громадянства, в тому числі – позбавлених особистої свободи внаслідок дій незаконних збройних формувань, окупаційної адміністрації та/або органів влади Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях України, на базі Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій буде створено відповідний Центр документування.

Спеціальні обмежувальні заходи (санкції) є дієвим інструментом тиску на Російську Федерацію з метою припинення незаконної збройної агресії проти України¹¹

Санкції є визнаним в світі елементом «дипломатії примусу», мета якої не стільки покарати порушника, скільки змусити його змінити поведінку, яка порушує мир та становить загрозу міжнародній безпеці. Як правило, обмежувальні заходи є частиною більш широкої стратегії на досягнення однієї мети. Можна виокремити три види санкцій: дипломатичні (зменшення дипломатичної присутності чи припинення дипломатичних відносин); секторальні (запроваджуються щодо ключових секторів російської економіки: військово-промисловий комплекс; енергетичний, фінансовий сектори тощо); персональні (запроваджуються щодо певних осіб у вигляді заборони на в'їзд і заморожування активів).

Верховна Рада України в серпні 2014 року ухвалила закон «Про санкції». Рішення щодо застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів приймаються РНБО і затверджуються Указом Президента України. Перше таке рішення було прийняте у вересні 2015 року та періодично доповнюється. Наприклад, рішенням РНБО затвердженим Указом Президента України від 14 травня 2020 року¹².

21 листопада 2018 року в Комітеті Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин та міжнародних відносин відбулися комітетські слухання на тему: «Удосконалення державної політики у сфері застосування санкцій до осіб, причетних до політично мотивованих незаконних переслідувань громадян

¹¹ При підготовці розділу використані матеріали “Політика щодо Криму. Рекомендації (посібник)”, Ю.Тищенко, Ю.Каздобіна, А.Дуда, С.Горобчишина, Київ-2018

¹² Указ Президента України №184/2020 <https://www.president.gov.ua/documents/1842020-33629>

Україні». За результатами комітетських слухань були затверджені рекомендації¹³, в яких, зокрема, наголошувалося на необхідності комплексного вдосконалення санкційної політики та внесення відповідних змін у законодавство.

Наразі українська санкційна політика потербує вдосконалення на рівні законодавства та практики застосування. Представництвом Президента в АРК, Міністерством закордонних справ України, Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України та іншими органами влади ведеться робота щодо удосконалення санкційного законодавства та політики.

У відповідь на незаконну збройну агресію РФ проти України в Криму, а також з метою змусити Росію дотримуватися своїх зобов'язань, взятих під час підписання Мінських домовленостей, були запроваджені Санкції США та ЄС. Також санкції щодо Російської Федерації були запроваджені Канадою, Австралією, Швейцарією, Норвегією, Сполученим Королівством та іншими країнами.

Санкції США у зв'язку з російською агресією проти України були запроваджені чотирма указами президента США: Executive order № 13660 от 06.03.2014; Executive order № 13661 від 16.03.2014; Executive order № 13662 від 20.03.2014 та Executive order № 13685 від 19.12.2014.

Європейські санкції запроваджені трьома постановами Ради ЄС: Постанова Ради ЄС № 269/2014 від 17.03.2014; Постанова Ради ЄС № 692/2014 від 23.06.2014 та Постанова Ради ЄС № 833/2014 від 31.07.2014.

Загалом до списків юридичних осіб, що знаходяться під санкціями України, США та ЄС, включено 1270 підприємств і організацій. Санкційні списки періодично доповнюються. Наприклад, останнє доповнення санкційних списків США відбулося 29 січня 2020 року. Окрім цього, персональні санкції запроваджені проти сотень громадян Російської Федерації та України, які залучені до збройної агресії Росії проти України.

Запровадження міжнародних санкцій мало значний негативний ефект на фінансовий, нафтогазовий, оборонний та інші сектори економіки РФ і зрештою призвело до девальвації російського рубля, інфляції та падіння ВВП. Проте, необхідно констатувати, що застосовані міжнародні санкції повністю поки не досягли результату, на який були спрямовані - відновлення територіальної цілісності України та закінчення збройної агресії Росії проти України.

¹³ Рекомендації слухань в Комітеті Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин <http://kompravlud.rada.gov.ua/uploads/documents/33266.pdf>

Україна працює над подоланням наслідків триваючого збройного конфлікту з РФ. Один з інструментів – впровадження принципів перехідного правосуддя (transitional justice). Перехідне правосуддя є дієвим інструментом переходу від збройного конфлікту, окупації, до стану миру і стабільності, відновлення системи правосуддя та системи урядування

Указом Президента України від 17 жовтня 2019 року № 758/2019¹⁴ на Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим покладено відповідальність за напрацювання пропозицій щодо концепції перехідного правосуддя.

Відповідно до положення до повноважень Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України входить також здійснення заходів з відновлення та розбудови миру, впровадження засад перехідного правосуддя, дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України.

Указом Президента України від 7 серпня 2019 року № 584/2019¹⁵ було створено Комісію з питань правової реформи та затверджено її персональний склад. Комісія є консультативно-дорадчим органом при Президентові України, яка, серед іншого, здійснює напрацювання правових засад щодо запровадження національної моделі перехідного правосуддя, а також створення умов для деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій та населення, що на них проживає. З цією метою у складі Комісії створена робоча група з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Перехідне правосуддя – політико-правова концепція, що застосовується по всьому світу для виходу зі збройного конфлікту, подолання його наслідків, досягнення миру, гарантування неповторення конфлікту, розслідування найтяжчих злочинів, вчинених під час збройного конфлікту і гарантування захисту прав людини.

Концепція перехідного правосуддя включає чотири елементи:

- заходи із відшкодування шкоди жертвам збройного конфлікту;
- притягнення осіб, винних у вчиненні тяжких злочинів, до відповідальності;
- реалізація права знати правду про перебіг подій конфлікту;
- інституційні реформи як гарантія неповторення збройного конфлікту.

¹⁴ Указ Президента України № 758/2019 <https://www.president.gov.ua/documents/7582019-29977>

¹⁵ Указ Президента України № 584/2019 <https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949>

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим:

Мірошниченко Владислав, головний консультант служби з питань реінтеграції та деокупації Автономної Республіки Крим;

Сергій Скрипник, головний консультант служби з питань реінтеграції та деокупації Автономної Республіки Крим;

Олена Халімон, керівник служби з питань реінтеграції та деокупації Автономної Республіки Крим;

Дар'я Свиридова, перший заступник Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим.

Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

Ігор Яременко, заступник Міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин:

Дмитро Лубінець, народний депутат України Верховної Ради України IX скликання, голова Комітету.



ПРЕДСТАВНИЦТВО
ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
В АВТОНОМНІЙ
РЕСПУБЛІЦІ КРИМ



МІНІСТЕРСТВО
З ПИТАНЬ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО
ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ



ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Вказаний посібник підготовлений Представництвом Президента України в АРК у співпраці з Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України та Комітетом ВРУ з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономній Республіці Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин. Посібник може поширюватись виключно безкоштовно.

© Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим

© Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

